

Sprachen Nordeuropas
und des Baltikums

Luento 4. KARJALAN KIELEN ASEMA SUOMEN VIRALLISESSA KIELIPOLITIIKASSA

KARJALAN KIELI SUOMESSA

29.9.2015 – 2.10.2015, Itä-Suomen yliopisto

Anneli Sarhimaa, Johannes Gutenberg Universität Mainz (sarhimaa@uni-mainz.de)

Kielipolitiikka on virallisten tahojen mutta myös yksityishenkilöiden toimintaa kielen hyväksi tai sitä vastaan

Kapeasti ymmärrettynä kielipolitiikka on

- kielen ja yhteiskunnan suhteen sääntelyä tietoisten poliittisten päätösten ja niiden käytäntöön soveltamisen kautta.
- siis **poliitikkojen päättämiä toimia**, joista käytännössä vastaavat esim. koulutuksesta vastaavat virkamiehet, viralliset ja epäviralliset organisaatiot tai yksittäiset vaikutusvaltaiset henkilöt.

ESIM.

GRIN, FRANÇOIS (2003). Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages. London: Palgrave-Macmillan.

KAPLAN, ROBERT B., RICHARD B. BALDAUF (1997). Language Planning: From Practice to Theory. Clevedon: Multilingual Matters.

Tämän luennon aiheena on kielipolitiikka juuri näin ymmärrettynä.

...ja laajasti ymmärrettynä kielipolitiikka on

- **edellisten lisäksi kenen tahansa ihmisen toimintaa** arkielämässään sen suhteen, miten he käyttävät kieltä tai eri kieliä ja miten toimivat erilaisissa kieleen ja kielenkäyttöön liittyvissä tilanteissa. (Aiheena luennoissa 3 ja 5 sekä projektitehtävissä.)
- Kielen elinvoimaisuuden ja aseman yhteiskunnassa ei ajatella riippuvan vain päätöksentekijöistä ja niistä, jotka toimeenpanevat päätöksiä ”viran puolesta” vaan myös jokaisen tavallisen ihmisen toiminta joko tukee jonkin kielen säilymistä tai toimii sitä vastaan
- Kielipolitiikka muodostuu siis kielellisistä käytänteistä (language practices), kieli-ideologioista (language ideologies) ja toimista kielikäytänteiden tai -ideologioiden sääntelemiseksi ja muokkaamiseksi.

ESIM:

SHOHAMY, ELANA (2006). Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches. London: Routledge.

SPOLSKY, BERNARD (2004). Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press

KIELIKÄYTÄNTEET:

- (i) laaja kirjo kieleen liittyviä kysymyksiä, mm. mitä kieltä tai varieteettia vanhemmat päättävät puhua lapsilleen tai mitä osaamistaan kielistä tai varieteeteista tietty ihminen päättää käyttää tietyssä tilanteessa
- (ii) kysymykset, jotka liittyvät jonkin kielen normatiivisen systeemin määrittelymiseen.

KIELI-IDEOLOGIA: ilmaisee ihmisten asenteita kieliä, varieteetteja ja kielellisiä valintoja kohtaan tietyssä puheyhteisössä, käytäntöyhteisössä (community of practice) tai yhteiskunnassa.

- Kieli-ideologia voi mutta sen ei ehdottomasti tarvitse saada lain tai virallisen kielipoliittisen ohjelman muotoa.
- Käsiteellä viitataan myös asenteisiin ja uskomuksiin, jotka paljastuvat erilaisissa julkisissa ja yksityisissä arkipäivän tilanteissa tehdyissä
 - (i) kielivalinnoissa
 - (ii) sekä (usein alitajuisissa) sanasto- ja kielioppivalinnoissa, joita kaikki teemme koko ajan puhuessamme.

Suomen nykyisen kielipolitiikan lainsäädännöllinen perusta

- Suomessa kielten laillinen asema määritellään perustuslaissa, kielilaissa, saamen kielilaissa sekä viittomakielilaissa
- Kieleen liittyviä säädöksiä sisältyy myös erityislainsäädäntöön
- Asetus 23/1998 määrittelee alueelliset ja vähemmistökielet, joista Suomi raportoi Euroopan neuvostolle
- Kielilainsäädännön toteutumista seurataan raporttien ja selvitysten avulla
- Toimenpiteitä kielten tukemiseksi ja kehittämiseksi linjataan kielipoliittisissa ohjelmissa ja elvytysohjelmissa
- Keskeisimmät lait kokoava luentomoniste!

Kieliohjelmat, kielipoliittiset toimintaohjelmat ja kielten elvytysohjelmat Suomessa

Lainsäädännön lisäksi virallinen kielipolitiikka sisältää

- (i) ”yleisiä” kieliohjelmia jonkin tietyn kielen tukemiseksi ja kehittämiseksi;
- (ii) kielikohtaisia toimintaohjelmia: toimia ja suosituksia kielen aseman ja tilan parantamiseksi (toisinaan osana yleistä kieliohjelmaa)
- (iii) jollekin tietylle kielelle tehtyjä elvytysohjelmia, joilla tähdätään kielenvaihdon kääntämiseen (*reversed language shift*) ja uhanalaisen kielen ja sen puhujien voimaannuttamiseen (kielen käytön ja oppimisen lisäämiseen) sekä kielen kehittämiseen nykymaailman tarpeita vastaavaksi

Olemassa olevat ohjelmat:

- Tänk om: ruotsin kielen lautakunnan ehdotus ruotsin kielen toimintaohjelmaksi (2003)
- Suomen kielen tulevaisuus – kielipoliittinen toimintaohjelma (2009)
- Romanikielen kielipoliittinen ohjelma (2009)
- Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma (2010)
- Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi (2012).

(Nämä kaikki löytyvät verkosta:

http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/suomen_kielipoliittiset_ohjelmat)

Karjalan asema on virallisessa kielipolitiikassa muiden kotoperäisten kielten asemaa ratkaisevasti heikompi:

- puiteyleissopimuksen ja eurooppalaisen perusasiakirjan soveltamista koskevassa raportoinnissa karjalaa käsitellään yleisluonteisesti ja äärimmäisen lyhyesti, muita kotoperäisiä kieliä ja saamea taas yksityiskohtaisesti (tästä tarkemmin luennessa 5).
- ainoa kotoperäinen kieli, jota Suomen perustuslaki ei mainitse;
- ainoa kotoperäinen kieli, jota ei käsitellä erikseen eikä edes mainita nimeltä missään kansallisessa suomalaisessa kieliasioihin liittyvässä laissa -> sisältyy implisiittisesti eräissä laissa mainittuihin noin 150:een ”muuhun kieleen”, siis vanhaan tai uuteen maahanmuuttajakieleen;
- **Poliitikot:**
 - perustuslakiin sisältyvä avoin määritelmä on hyvä ja oikeudenmukainen Suomessa tulevaisuudessa mahdollisesti asuvien uusien kieliryhmien kannalta eikä sitä ole syytä muuttaa;
 - karjalan aseman parantamisessa päähuomion tulee suuntautua perustuslain ”muiden kielten” puhujille turvaamien kielellisten oikeuksien määrittelyyn ja toteutumiseen:

No niinku sanottu kyl minusta paljo niinku tukea me saatais **perustuslaista** kun sitä käytettäis hieman aktiivisemmin ilman että niinku kaikki energia menis siihen et keskustellaan tästä **vähemmistökielistatuksesta** puolesta tai vastaan. **Mä en usko kuitenkaan et se lähitulevaisuudessa johtaa eteenpäin.** mutta mut, niinku sanottua **perustuslaista** **vois lähteä** ja ja mennä eteenpäin, ja yrittäisin tähän vaikkapa tämmöseen **kielistratogia**-ajatukseen, jonka vois sitte konkretisoida sitä, että **millä tavalla eri kielten osalta nää oikeudet todellisuudessa toteutuu ja mitä ne tarkoittaa.**

(FI-KRL-FGP-10022011.)

Kieliaktivistit:

Suomessa kotoperäisen karjalan kielen systemaattinen ohittaminen lainsäädännössä on vakava yhteiskunnallinen epäkohta, jonka synnyn taustalla nähdään poliittisia vaikuttimia:

se on ollut, ai- aika paljon niinku sanotah hakusessa. poliittinen seikka on ollut. karjalan kielen asia. myö va- varaiččut karjalaiset ku, Venäjän kondie ha- haittana ollut (FI-KRL-FGAG4-01m.)

- Karjalan syrjäyttäminen on aina ollut osa suomalaisen kansakunnan rakentamista (mm. Kalevalasta tehtiin hyvin tietoisesti suomalainen eepos) ja koossa pitämistä
- Suomalainen nationalismi eri muodoissaan kansallisen heräämisen ajasta nykypäivään
- Erityisesti siihen liittynyt heimoaatteen politisoituminen 1920-1940 -luvulla

- Karjalankielisen yhteisön silmissä perustuslaissa mainituksi tulemisella on suuri symbolinen arvo.
- Lisäksi yhteisön jäsenet kokevat mainitsematta jättämisen asettavan karjalan kielen epätasa-arvoiseen asemaan muihin kotoperäisiin kieliin ja saamen kieliin verrattuna.
- Perustuslaissa mainituksi tuleminen on karjalankielisille siis selkeästi myös oikeudenmukaisuus- ja tasa-arvokysymys.
- Päättäjien mielestä perustuslaissa mainituksi tulemisella ei ole käytännön merkitystä karjalan kielen tulevaisuuden kannalta.
- ELDIAN lakiraportin kirjoittajan Lisa Gransin (2012: 60) tutkimuksen mukaan perustuslain moniselitteinen tulkinta johtaa käytännössä siihen, että eri kieliryhmät otetaan huomioon päätöksenteossa ja resursseja jaettaessa eriarvoisesti.

Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden nimissä karjalan tulisi mitä pikimmin saada

- oma kielipoliittinen ohjelmansa, johon sisältyisi myös kielipoliittinen toimintaohjelma
- virallinen elvytysohjelma
- ... ja jo lähitulevaisuudessa myös oma kielilakinsa

... koska

- on tukimuotoja, joita kieliyhteisöt voivat hakea ja saada tai jotka koskevat ainoastaan tai ensisijaisesti perustuslaissa ja muissa laeissa erikseen mainittuja kieliä tai joita käytännössä myönnetään ainoastaan niille.
- kielen voimaannuttaminen on pitkä prosessi ja voi onnistua ainoastaan silloin, kun sen taloudellinen perusta on turvattu.

Asetusmuutos vuonna 2009 oli ensimmäinen virallinen askel karjalan oikeudenmukaisemman kohtelun suuntaan:

- Päinvastoin kuin yleisesti ajatellaan, se ei muuttanut karjalan laillista asemaa Suomessa eikä karjalaa tunnustettu sen myötä ”(kansalliseksi) vähemmistökieleksi”: Suomen lainsäädäntö ei tunne koko käsitettä.
- Asetusmuutoksen merkitys: Suomen valtio tunnusti ensimmäisen kerran virallisesti karjalankielisten karjalaisten olemassaolon muista suomalaisista eroavana ryhmänä.

1) Asetusmuutos teki karjalasta ja sen puhujista yhteiskunnallisesti näkyvämpiä:

- Presidentti Halonen mainitsi jäähyväispuheessaan 1.3.2012 karjalan kielen yhtenä Suomessa vanhastaan puhuttavista kielistä.
- Oikeusministeriön 2011 ja 2015 eduskuntavaalitiedotteet on annettu myös karjalaksi.
- Nykyisin päättäjistä yhä useampi tietää karjalaa puhuttavan Suomessakin:

Kirjallinen kysymys KK 74/2013/ Maria Lohela (ps):

”Mihin toimiin hallitus aikoo ryhtyä turvatakseen karjalankielisen kielipesätoiminnan ja päivähoidon sekä edistääkseen karjalan opetusta valinnaisena oppiaineena kouluissa ja miten hallitus aikoo edistää karjalaisten kotiseutuhanketta ja yhteistoimintaa venäjänkarjalaisten kanssa?”

OPETUSMINISTERI GUSTAFSSON JUKKA

Opetus- ja kulttuuriministeriö on tietoinen karjalan kielen ja karjalaisen kulttuurin edistämisen tarpeista. Lasten päivähoitoa koskevat säännökset sisältyvät lasten päivähoitosta annettuun lakiin (36/1973) ja lasten päivähoitosta annettuun asetukseen (239/1973). Päivähoidon tavoitteet on lueteltu päivähoitolain 2 a §:ssä ja sitä täydentävässä päivähoitoasetuksen 1 a §:ssä, jonka mukaan kasvatustavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaiden, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajan kanssa. Päivähoitolain 11 §:n 1 momentissa todetaan, että kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Saman pykälän 2 momentin mukaan kunnan on lisäksi huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen-, ruotsin- tai saamenkielellä. Kunta voi halutessaan järjestää päivähoitoa myös muilla kielillä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön uudistamisryhmän toimikaudelle 7.12.2012—28.2.2014. Työryhmä käsittelee työssään myös eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien lasten varhaiskasvatusta koskevia mahdollisia säädösmuutostarpeita.

Perusopetuksen valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa uudistettiin kesällä 2012. Yhtenä tavoitteena on monipuolistaa kieliohjelmiä, mikä toteutetaan tarjoamalla opetuksen järjestäjille mahdollisuus järjestää valinnaisten kielten ylimääräistä opetusta A2- ja B2-kieleissä. Tähän liittyvästä rahoituksesta on tarkoitus säätää ennen uusien opetussuunnitelman perusteiden voimaantuloa. Valtio ottaa näin nykyistä suuremman vastuun kielten opetuksen monipuolistamisesta. Rahoituksen avulla turvataan oppilaille yhdenvertaiset mahdollisuudet kielten opiskelemiseen asuinpaikasta riippumatta ja mahdollistetaan alueellisten ja paikallisten erityistarpeiden huomioon ottaminen. Tuntijaosta päättäessään valtionevosto edellytti myös, että opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee vuoden 2014 loppuun mennessä hallituksen esityksen, jossa esitetään vapaaehtoisen A2-kielen tarjoamisen säätämistä opetuksen järjestäjille pakolliseksi. Vuonna 2016 voimaan tuleva tuntijako luo hyvät ja tasa-arvoiset mahdollisuudet kielten opetustarjonnan monipuolistamiseen. Perusopetuksen tuntijaossa on säädetty opetukseen käytettävistä vähimmäistuntimääristä. On tärkeää muistaa, että kunnat ja muut opetuksen järjestäjät voivat omalla päätöksellään lisätä kielenopetuksen tarjontaa käyttämällä siihen valinnaisaineiden tunteja tai lisäämällä opetustunteja perusopetuslain (628/1998) puitteissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö onkin tukenut usean vuoden ajan Karjalan kielen vaalimiseen liittyvää yhdistystoimintaa, mukaan lukien kielipesätoimintaa, nuorisotyön sekä taiteen ja kulttuurin avustuksin.

2) Asetusmuutos on osaltaan vaikuttanut myös virallisessa kielipolitiikassa tapahtuneeseen kehitykseen

- 2009 karjalan professuuri Joensuuhun
- 2010 karjala otettiin valtioneuvoston kielikertomuksen piiriin
- 2013 hallitus myönsi vuosittaisen 100,000 euron tuen karjalan elvyttämiseen neljän vuoden ajaksi
- Vuodesta 2011 karjalan on voinut ilmoittaa äidinkielekseen väestörekisterissä; ei kuitenkaan näy väestötilastoissa omana kielenään vaan äidinkieliiset uppoavat luokkaan “muut kielet”
- 2015 YLE aloitti viikoittaiset karjalankieliset radiolähetykset; valtaosan kustannuksista kantaa kuitenkin Karjalan Kielen Seura
- Yhteiskunta on alkanut myöntää taloudellista tukea karjalankieliselle *Karjal Žurnualu* lehdelle.
- Karjalan Kielen Seura käy parhaillaan poliitikkojen ja viranomaisten kanssa neuvotteluja virallisesta elvytysohjelmasta.

- Vuoden 2009 karjalan kielen opetuksen järjestämiseksi mutta käytännön esteitä on monenlaisia:
 - kouluopetukseen soveltuvien kirjojen puuttuminen (**Opastummo lugemah da pagizemah karjalakse**, 2015: Natalia Giloevan karjalan opettamiseen soveltuvaksi muuntama karjalannos Teija Mertarannan ja Leena Kushtshenkon tekemästä oppikirjasta *Eka suomi*).
 - Karjalantaitoisten, suomalaisen opettajankoulutuksen suorittaneiden opettajien puuttuminen
 - Ei rahaa liian pienien opetusryhmien opettamiseen
 - Lapset eivät valitse karjalaa
 - karjala kilpailee vapaaehtoisena vieraana kielenä ranskan, saksan ja venäjän kanssa, jotka nekin kärsivät englannin ylivoimisesta suosiosta
 - myös tiedon puute vaikuttaa: vanhemmat ja koulujen rehtorit eivät tiedä karjalan kielestä ja kulttuurista Suomessa
 - Karjalankielisten / karjalaistaustaisten perheiden lapset elävät eri puolilla Suomea; sama ongelma koskee muiden palvelujen (terveyden- ja sairaanhoito, vanhushuolto, varhaiskasvatus) järjestämistä karjalaksi